ATELIERS | EUROPA | TOEKOMSTEN
ODE AAN DE OEFENRUIMTES

Foto: Europa en de Mens met Ideeën

Theaterdialoog Maxine Palit de Jongh | HNT | Foto Joshua Bolwerk

EUROPESE BEWEGING NEDERLAND

2023

Alles van waarde

De zeer oude zingt:

er is niet meer bij weinig

noch is er minder

nog is onzeker wat er was

wat wordt wordt willoos

eerst als het is is het ernst

het herinnert zich heilloos

en blijft ijlings

alles van waarde is weerloos

wordt van aanraakbaarheid rijk

en aan alles gelijk

als het hart van de tijd

als het hart van de tijd

(Lucebert, 1954)

Anno 2023. Onze menselijke samenleving versnelt, versnippert en polariseert, op tal van plaatsen op aarde. We worden geconfronteerd met grote, in elkaar grijpende crises: ecologische afbraak, oorlogen en ontheemding, de nasleep van een pandemie. We zijn wereldwijd meer dan ooit verbonden via allerlei systemen: in handel, financieel, technologisch. Maar we voelen ons tegelijkertijd vaak dolende en onthand. De razende wereld lijkt te complex geworden, en daarmee te onzeker. We hebben er geen grip meer op… Alsof dat overigens ooit het geval was.

Mensen die nadenken over veranderingen, de dichters, denkers, doeners en 'transitiedeskundigen', noemen onze tijd een chaostijd. Oude verbanden trekken de

nieuwe vragen niet meer. Nieuwe initiatieven komen overal op, maar blijven vaak steken door gebrek aan mankracht, middelen of adequate schaalgrootte. Veel van wat ooit vertrouwd was lijkt af te brokkelen. We worden overspoeld door faits divers, brood en spelen. Complexe vragen krijgen niet genoeg tijd. De pijn van allerlei confrontaties is bovendien zeer ongelijk verdeeld. Sommige groepen mensen betalen een onevenredig hoge prijs voor hoe de wereld draait. Dat is grimmig.

Maar de onlangs overleden filosoof Bruno Latour noemde de huidige chaostijd in zijn boek Down To Earth (2018) ook een onverwachte 'gelijkmaker'. Bijna iedereen zit momenteel niet helemaal lekker in zijn vel. We voelen dat het niet meer klopt. Die onzekerheid geeft aanleiding tot wanhoop, verlamming, agressie en strijd. Ze kan echter ook de aanzet vormen voor een serieuze zoektocht naar vernieuwing en verbinding, voor eerlijker nadenken over waar we eigenlijk mee bezig zijn en wat we onderling nog wel delen: als mensheid, en in verband met de ons omringende natuur.

Ook dat gebeurt. Volop. Er is naast alle onrust een zichtbaar en groeiend animo voor het scheppen van nieuwe conversaties en collectieven. Overal borrelen nieuwe initiatieven op. Hoopvolle aanzetten die rugdekking verdienen. Want alleen met elkaar maken we een kans, en lossen we dingen uiteindelijk op.

Ateliers

In die geest zijn in oktober 2022 de Ateliers Possible Futures of Europe gestart. 'Possible': want er zijn allerlei scenario's mogelijk, niemand heeft een patent op de toekomst of heeft alle wijsheid in pacht. 'Futures' in het meervoud: omdat we naar voren willen kijken, maar dan wel vanuit diverse perspectieven en met respect voor onderlinge verscheidenheid. En 'Europa': niet omdat de wereld daar begint of ophoudt, integendeel, maar omdat je ergens moet starten, de meeste Atelier deelnemers in Europa leven en Europa heel specifieke historische erfenissen heeft waaruit kan worden geput maar ook zeer kritische lessen kunnen worden geleerd.

In vijf creatieve sessies kwamen ruim 150 mensen bijeen in Het Huis van Europa, mensen van verschillende generaties, met uiteenlopende expertise en ervaring, vanuit alle hoeken van het land. Een rijke variatie personen, verbonden door drie karakteristieken: een besef dat we beter moeten, een gevoel dat we beter kunnen, en praktische ervaring en energie om dingen uit te proberen.

Een Atelier is een specifieke plek. Ateliers zijn creatieve werkplaatsen waar mensen iets nieuws willen scheppen. Ateliers zijn oefenplekken, ze laten ruimte voor experimenteren: voor denken en uitproberen, voor vragenstellen, wikken en wegen,

voor aarzelen en doorpakken. In een Atelier kun je de plank volledig misslaan, en gewoon opnieuw beginnen.

Ateliers I {Foto Europa Arena, 2022)

De Possible Futures Ateliers zijn zulke open oefenruimtes: voor collectieve verkenningen van praktische toekomstmogelijkheden in tijden van grote veranderingen. Iedereen deed mee op persoonlijke titel, al verknoopten de Ateliers ook heel veel ervaring vanuit verschillende platforms en podia, creatieve instituties en vernieuwende allianties die ons land rijk is.

Verkenningen

De eerste Ateliers draaiden rond vijf verkenningen:

1. *Hoe versterken we de democratie (Upgrading democracy)*
2. *Hoe versnellen we de maatschappelijke veranderingen die vanuit klimaat-perspectief noodzakelijk zijn (Fast-tracking the Green Deal)*
3. *Hoe dragen we bij aan veel bredere veiligheid en bestaanszekerheid (Towards a broad security agenda)*
4. *Hoe financieren we een meer duurzame toekomst (Finance for the future)*
5. *Welke rollen spelen kenniscentra, kunst, cultuur, design and kritische media als wegbereiders voor de toekomst (Knowledge centers, arts, culture, design and critical media as trailblazers for the future).*

Ateliers V (Foto Europa Arena, 2023)

Hoewel elk Atelier steeds een van deze thema's centraal stelde, werd al snel duidelijk hoezeer de thema's onderling ook samenhangen. Bovendien liep dwars door alle sessies heen de vraag wat 'Europa' in deze grote veranderingen positief kan bijdragen. Daarbij zong 'Europa' ook heel afwisselend rond; als: 'het oude continent van bloed, zweet en tranen', als een 'bonte verzameling van mensen en volken met rijke geschiedenissen', als een 'economische grootmacht', een 'waardengemeenschap', als een 'koloniale heerser die nog niet af is van zijn imperiale

neigingen', als 'uiteenlopende verzameling politieke groeperingen', of als 'heterogeen cultureel domein met een immense waaier aan architectuur, literatuur, theater, poëzie, film, muziek, design'; als 'verdediger van mensenrechten', als 'soft power hopeloos op zoek naar zichzelf', als een 'naoorlogs institutioneel bouwwerk', als 'Bouwplaats Europa', als 'Europa, mon amour'… Pluriform dus: Europa: een web van verhalen.

Ateliers (Foto: Europa Arena, 2022)

Transities | Transformaties

We maakten tijdens de Ateliers dankbaar gebruik van enkele bestaande denkplaatjes, die complexe discussies over verandering kunnen ondersteunen. Zoals de bekende

'transitiecurve' van het onderzoeksinstituut DRIFT aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Dat plaatje verbeeldt hoe groepen mensen in tijden van transitie en transformatie heel verschillend naar situaties kunnen kijken en zoeken naar alternatieven. Sommige mensen behoren tot gevestigde instituten. Ze houden zich vast aan gevestigd belang of zijn soms ook vertwijfeld, bewegen mee. Andere mensen zijn meer bezig met grote of kleine nieuwe initiatieven en willen daarin vaart maken, vooruit, maar hoe? Weer anderen voeren verzet, tegen oude machten en krachten die noodzakelijke veranderingen afremmen. En weer anderen doen er gewoon het zwijgen toe, kijken, observeren. De werelden van mensen staan soms ver van elkaar. Maar men treft elkaar, zoals nu, toch ook: juist in momenten van chaos en onzekerheid, als alles op losse schroeven lijkt te staan en iedereen in een maalstroom terecht lijkt gekomen, zijn plekken van ontmoeting van wezenlijk belang.

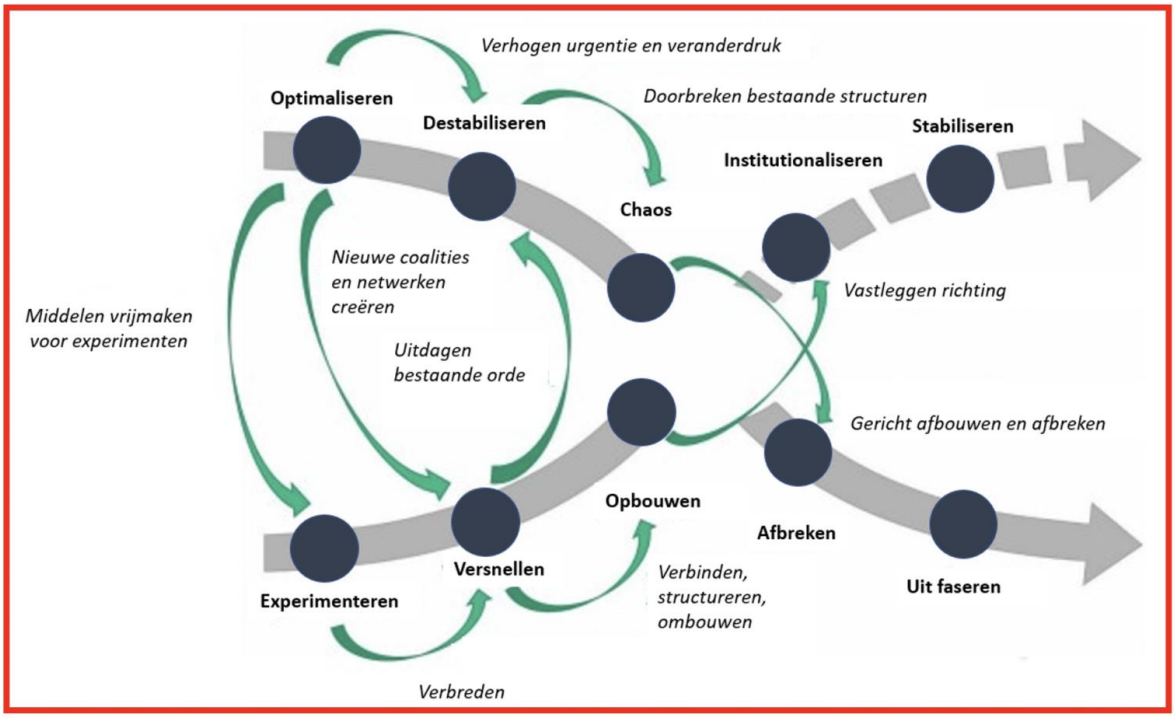

Transitiecurve - Onderzoeksinstituut DRIFT (Loorbach cs, 2017 en 2021)

Het is een kunst om nieuwe alternatieven te scheppen voor situaties die zijn vastgelopen. Het is creatief werk om in de richting van een betere (eerlijkere, meer inclusieve, meer duurzame) toekomst te bewegen. Dat vraagt verbeelding, verbinding, en heel veel praktisch oefenen. Het kost tijd. Oude manieren van doen worden verlaten. Nieuwe vormen dienen zich aan. Weer andere patronen moeten actief worden omgebouwd of uit gefaseerd. Er kan ruimte worden geschapen voor nieuwe vormgeving, zonder noodzakelijkerwijs alle oude idealen af te zweren. Sterker nog:

vaak moeten nieuwe vormen worden gevonden om belangrijke oude idealen te redden. In zo'n soort tijd leven we nu, opnieuw.

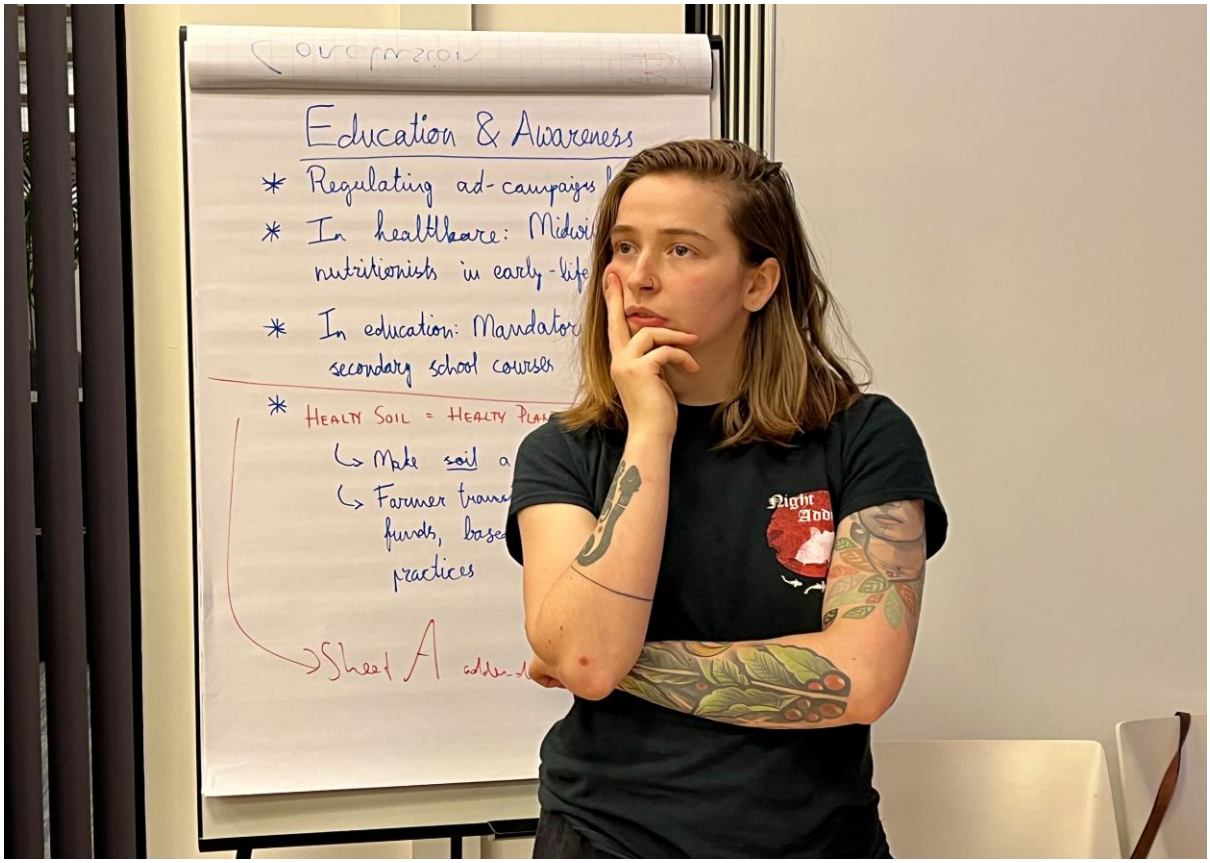

Ateliers (Foto Europa Arena, 2022)

Eerste oogst en rode draden

De eerste vijf Ateliers waren uiterst geanimeerd. We richtten ons meestal om te beginnen op wat er gaande is, welke zaken als de belangrijkste uitdagingen werden gezien rond een bepaald thema. We spraken daarna over welk werk er concreet aan de winkel is rond een bepaald onderwerp, welke nieuwe beelden en praktijken al in de maak zijn en verder kunnen worden versterkt en hoe goede verbindingen zouden kunnen worden gesmeed om positieve veranderingen te versnellen. En we spraken natuurlijk over wat Europa kan bijdragen.

Er kwamen veel suggesties en praktische voorbeelden los. Een selectie ervan staat in Annex 1. Er waren daarnaast enkele duidelijke gedeelde noemers, diepere

inspiraties en inzichten, die door alle Ateliers heenliepen. Die rode draden beschrijven we kort hier: als ode aan de oefenruimtes.

Ode aan de oefenruimtes

Vijf belangrijke rode draden liepen dwars door alle Ateliers heen. We noemen ze hier kort. We brengen een ode aan de plekken waar onderstaande vijf elementen tot hun recht komen.

1. De lange adem. Wie wil veranderen in een complexe wereld zal snel merken dat men lange adem moet hebben. Onze tijd is heel snel, maar voor draagvlak is altijd tijd nodig. Democratische processen hebben bijna per definitie een grote traagheid omdat onder onze haastige oppervlakkigheid veel oude, humane relaties, culturele noties en waarden, en sociale patronen lopen die altijd meespelen. Kennis te hebben van voorgeschiedenissen, of tijd nemen om wat verder vooruit te denken kunnen helpen het blikveld te vergroten. In de vele verhalen die in de Ateliers loskwamen zat dit diepere besef bijna altijd ingebakken.

2. Veranderingsmoed. Wie wil veranderen in een complexe wereld zal ook enige moed moeten tonen om ook zelf dingen anders te doen, eigen patronen los te laten, gebaande paden te verlaten. Atelier deelnemers gaven aan dat het zeker helpt om helder te zijn over vitale doelen die je wil bereiken, maar zelfs dan zitten conventies en vastgeroeste belangen noodzakelijke veranderingen vaak in de weg. Over zulke structurele barrières moet gezamenlijk worden nagedacht.

3. Aandachtigheid. Wie wil veranderen in een snelle wereld zal opnieuw moeten leren te focussen. De dagelijkse hectiek van veel modern leven kan pep geven. Duizend bloemen kunnen bloeien, maar dat leidt soms ook af. Veel Atelier deelnemers gaven aan het heel prettig te vinden eens een paar uur zonder afleiding op iets gericht te kunnen zijn.

4. Collectieve actie, delen, voorbeelden. Wie wil veranderen kan het helpen te ervaren ergens niet alleen voor te staan. De Ateliers gaven energie door het delen van praktische voorbeelden van verandering, van wat kon en ook al gebeurde. Allerlei mentale 'clicks' vonden er plaats.

5. Al doende leren. Ook dat was een thema, dwars door alle Ateliers heen. Om echt te veranderen moet je kunnen oefenen, doen, uitproberen, ervaren, zonder te worden afgebrand.

Wat bleek tijdens de vijf Ateliers was hoeveel mensen in ons land op plekken zitten waar gewoon goede dingen gebeuren. En hoeveel van die plekken ruimte proberen te scheppen, om te oefenen. Plekken voor andere werkwoorden dan die welke ons publieke leven in deze tijd lijken te domineren. In plaats van schelden, schreeuwen, polariseren, zenden, haasten en haten: luisteren, leren, lachen, liefhebben, verwarmen, verbinden, vertrouwen, verzetten, laten gaan. In plaats van stelligheid: vragen stellen. In plaats van 't al weten: tasten, uitproberen. Over and over again.

Vandaar dat wij dit verhaal opdragen aan al die mensen die zich nog inzetten, en al die plekken waar oefenen en al doende leren nog mogelijk is.

Een Ode aan de Oefenruimtes.

Het vervolg….

We danken alle mensen die in deze eerste ronde Ateliers meededen, meedachten, en feedback gaven. Hun namen staan aan het eind van dit verhaal. Er is – bijna terloops en lichtvoetig - een vrolijke Atelier community ontstaan. Dat geeft energie. We trekken de komende tijd verder samen op.

Ateliers (Foto Europa Arena, 2023)

In een vervolgserie 'Possible Futures of Europe II: de Frontlinies', zal de Europese Beweging Nederland vanaf midden 2023 vijf nieuwe Ateliers faciliteren die aansluiten bij initiatieven in het land die praktisch in de voorhoede staan van de grote transities. Voor deze serie zal een kick-off bijeenkomst worden georganiseerd. We verkennen gezamenlijk welke hardere veranderingen nodig zijn en proberen uit wat ervoor nodig is om bepaalde barrières te slechten: welke veranderingen in instituties, in financiering, in wetgeving, in duurzame organisatie van samenwerking en kennisdeling zijn nu dringend gewenst? We kijken welke oefenruimtes al bestaan voor zulke veranderingen en wat er nog meer nodig is. En we maken verbindingen met

mensen in allerlei Europese netwerken en instituties die op vergelijkbare sporen zoekende zijn. De volgende serie Ateliers zal dus vooral dienstbaar aan de oefenruimtes voor de hardere institutionele veranderingen die gewenst zijn. We haken bij elkaar aan!

Tot slot

De zeer oude zong: Alles van waarde is weerloos…

Maar wat van waarde is, breekt altijd weer door…

In veel nieuwe verbeeldingen zit enorm veel energie. In nieuwe verbindingen zit vitale kracht. En zoals Nobelprijs econoom Tinbergen daar in het verleden in één adem altijd al aan toevoegde: in de verdeling zit de winst. Beter verbeelden, beter verbinden, beter verdelen. Het kan! Als het hart van de tijd… als het kloppend hart van deze tijd….

Dank aan iedereen die heeft bijgedragen

Machteld Aardse; Marianna Aarnoudse; Thijs van Aken; Tasniem Anwar; Flor Avelino; Karima Aznag; Andrea Bandelli; Natalie Beckers; PJ Beer;, Jasminka Beganovic; Laura van Bellen; Roy Bendor; Esme Berkhout; Servaz Van Berkum; Luize Bialasciewicz; Jan Bierhoff; Sophie Bloemen; Emiel Bongaerts; Rien Bongers; Chiel Braam; Lia Van Broekhoven; Bart Brouwers; Joyce Browne; Thomas Bruning; Urška Čas; Pim Claassen; Femke Coops; Leonie Coppes; Dorette Corbey; Leah Corsmit; Giulia Cretti; Hans Custers; Abhijit Das; Thomas De Groot; Pauline De Heer; Nathalie De Hertog; Ian De Jong; Maaike De Loor; Danny De Paepe, Remmelt De Weerd; Bob De Wit; Fauke Deceuninck; Martijn Dekker; Fulco Van Deventer; Gijs Diercks; Kristina Dimitrova; Jasmine Van Driel; Stannie Driessen; Milan Edzes; Maartje Eigeman; Jiska Engelbert; Henk Esselink; Sandra Etnel; Kees Foekema; Myrthe Frissen; Laura Fruhmann; Gebke Van Gaal; Joris Geeven; Marisa Gerards; Nico Van Grieken; Afke Groen; Laurence Guerin; Marcia Habieb; Tibor Hargitai; Falco van Hassel; Cato Van Hasselt; Ludolf van Hasselt; Carien Van der Have; Luuk Heijlman; ; Godelieve Van Heteren; Maureen Held: Edgar Hoedemaker; Ernst Van Hoek; Rutger Hoekstra; Saskia Hollander; Irene Van Hooff; Andre Hoogendijk; Joanne Houmes; Joost Van Iersel; Nikki Ikani; Freek Janmaat; Marloes Jansen; Teun Janssen; Fons Janssen; Reem Judeh; Maria Kaika; Mendeltje Van Keulen; Jens Kiesheijer; Savannah Koolen; Thijs Kuiken; Maarten Lak; Kenneth Lasoen; Rutger Leukfeldt; Yvonne Leunissen; Peter Van Lieshout; Martijn Jeroen Van der Linden; Folkert Lodewijks: Joris Lohman; Sanne Van der Lugt; Kiza Magendane; Anna Matczak; Juliette Mattijsen; Sander Mertens; Charlotte Moolenaar; Anna Van de Moosdijk; Daniel Mügge; Mathieu Neelen; Victor Negrescu; Joachim Neubock; Shareena Obispo; Fatahi Osman; Maxine Palit de Jongh; Joost Pluijmen; Jarne Van de Poel; Emil Polak; Maike Popma; Tinus Pulles; Winand Quaedvlieg; Sneska Quaedvlieg-Mihailovic; R.J. Quarles van Ufford; Otto Raspe; Tessel Renzenbrink; Arjan Reurink; Thijs Reuten; Klasja Van de Ridder; Annelies Van Rijen; Remco Van Rijn; Emile Rodenhuis; Ria Roerink; Imme Ruares; Mathilde Sanders; Lora Sariaslan; Louise Van Schaik; Amber Scheele; Carolien Schep; Pieter Schermers; Willem Scholten; Chantal Schrijver; Heleen Schrooyen: Paul Schuchard; Maartje Schulz; Isabella Schwarz; Sophie Semenowicz: Ms. Kateřina Sequensóva; Eriketti Servou; Marian Siemakowicz; Ellen Sjoer; Tim 'S Jongers; Paul Slangen; Nico Sloot; Caspar Sluiter; Margo Smit; Matthijs Smit; Stephanie Soemanta; Jorieke Van der Stelt; Marleen Stikker; Berend Stuit; Henri Ten Camp; Marc Ten Oever; Michele Thole; Rens Van Tilburg; Jelleke Van Tol; Roel Van der Veen; Geerke Visser; Liane Vissers: Casper Van Vliet; Bart Vollebergh; Robert Vonk: Claske Vos; Arjan Van der Waal; Sander Van der Waal; Barbara Walentynowicz; Lianne Wellens; Claire Wie; Friso Wiersum; Winne Van Woerden; Rutger Wolfson; Zefer Yurdakul; Mark Zellenrath; Zuzanna Zielinska, Liesbet Van Zoonen.

ANNEX 1: IMPRESSIES UIT ATELIERS

ATELIER 1: OPWAARDERING VAN DEMOCRATIE | UPGRADING DEMOCRACY

Onze democratie moet opnieuw worden ingericht. Mensen willen meedoen, zelf actief bijdragen, gewaardeerd worden, accepteren ongelijkheden niet meer. Democratische praktijken worden op allerlei plekken tegen het licht gehouden, om meer recht te doen aan mensen en beter aan te sluiten bij de behoeften in de samenleving.

Werk aan de winkel:

- *Probeer uit hoe instituties, inclusief de EU, echt open kunnen staan voor actieve betrokkenheid van mensen.*
- *Werk opnieuw aan eerlijkere verdeling van lusten en lasten: spreiding van kennis, mogelijkheden en macht!*
- *Schep grotere transparantie rond maatschappelijke besluitvorming en duidelijke verantwoordelijkheid voor uitvoering van afspraken.*
- *Stel de vitale publieke belangen centraal en richt je op productievormen die het welzijn van mens en natuur beter dienen: schep een nieuwe coöperatieve basis!*
- *Investeer fors in kennis en vaardigheden voor iedereen.*
- *Schep plekken voor reflectie en dialoog, die nodig zijn om mee te doen in alle fasen van democratische agendering, besluitvorming en uitvoering.*

Positieve voorbeelden van democratische verandering:

- *De opkomst van burgerberaden, burgerfora, broedplaatsen voor nieuwe democratie*
- *De ontwikkeling nieuw burgerschapsonderwijs voor de 21ste eeuw*
- *De opkomst allerlei trans-lokale netwerken en de commons beweging, met hernieuwde aandacht voor democratisch overleg en collectieve besluitvorming*
- *De opkomst van nieuwe kritische maatschappelijke organisaties die het algemeen belang in de gaten houden, zoals watchdogs voor de rechtstaat en mensenrechten, kritische fora rond (social) media en digitalisering, fact-checkers en bestrijders van fake news, follow-the-money fora; onderzoeksinstituten en bewegingen rond grote maatschappelijke transities en klimaat; organisaties tegen sociale uitsluiting*
- *De snellere vormen van mobilisatie op grotere schaal rond eigentijdse uitdagingen.*

Wat kan Europa toevoegen:

- *Steun verbreding van de democratische basis: richt je meer op 'voice' dan louter 'vote'. Schep ruimte voor andere geluiden dan die van de mensen die de weg in de instituties al kennen. Ondersteun mensen die oefenruimtes voor pluralisme bevorderen, waarborg grondwaarden en grondrechten*

- *Maak ruimte voor trans-lokale processen van democratische vernieuwing en samenwerking: tussen regio's, tussen steden, tussen professionele en andere organisaties op het continent*
- *Ondersteun verkenningen van nieuwe economische modellen die duurzaamheid bevorderen*
- *Steun kritische en onafhankelijke media en fora die een oogje in het zeil houden*
- *Steun duurzaam ondernemen, belast evenredig, belast vervuilers.*

ATELIER 2: DE GREEN DEAL VERSNELLEN | FASTTRACKING THE GREEN DEAL

Klimaatveranderingen en biodiversiteitsverlies verergeren snel. Het zesde synthese rapport van het IPCC en de jongste IPBES-rapporten laten hierover geen enkel misverstand meer bestaan. Ecologische afbraak heeft in grote delen van de wereld al desastreuze gevolgen. De effecten van klimaatveranderingen zijn wereldwijd onevenredig verdeeld. De druk om meer fundamentele acties te ondernemen neemt toe. Overal komen mensen in beweging zoals in nieuwe energie, schonere infrastructuur en anders bouwen, duurzame mobiliteit, beter voedsel, of in de gezondheidszorg die nu nog steeds 7% van CO2 uitstoot veroorzaakt. Steeds meer mensen vragen zich ook af hoe we ontwikkelingen naar meer duurzaamheid samen kunnen versnellen, door gerichte kennis, educatie, inzet. De wetenschap geeft aan dat de tijd voor gerichte actie nog maar heel kort is.

Werk aan de winkel*:*

- *Geef aan dat de huidige uitdagingen tegelijkertijd van sociaaleconomische en ecologische, technologische en culturele aard zijn, en langdurige, niet-vrijblijvende inzet vragen.*
- *Bouw mee aan de beweging, die een systematische, structurele kijk op de uitdagingen in alle sectoren stimuleert en eerlijk is over welke collectieve acties voorrang verdienen om ecologische destructie tegen te gaan.*
- *Licht bestaande praktijken door vanuit het oogpunt van maatschappelijk welzijn, sociale rechtvaardigheid en ecologische duurzaamheid.*
- *Ontwikkel en deel de meest aansprekende beelden van betere alternatieven in de verschillende sectoren. Voeg scherpe analyses toe van waar de hindermacht zit. Meer dan een gebrek aan kennis is momenteel politiek-economische powerplay het grootste struikelblok voor vernieuwing.*
- *Werk samen om het tij te keren. Zet in op kenniscampagnes verduurzaming en intensieve scholing van alle partijen, inclusief de overheid, over bestaande mogelijkheden voor vernieuwing. Die zijn dringend gewenst.*

Positieve voorbeelden van versnelling van groene transities:

- *Er zijn legio lokale initiatieven in alle genoemde sectoren, zoals bijvoorbeeld de inzet van de Groene Zorgalliantie of de Planetary Health Hub NL met organisaties die*

zorgsector willen verduurzamen; het Farming Transition Fund; tal van voedselinitiatieven op scholen, in voedselparken; of de separate landuse movement; het Basaal voedselbudget, Het Eetschap, Dalili Sayd, acties voor plant-based voedsel, of 'straat aanpak' pilots van energietransitie initiatieven in de buurt, Fixbrigades e.v.a.

- *Convergentie van kennis gaat nu snel. Kennisinstellingen trekken steeds meer samen op, zoals in 't Klimaatonderzoek Initiatief Nederland. Help dit bevorderen.*
- *Er is animo om via belasting en andere bestuurlijke instrumenten en beprijzing duurzaamheidskeuzes te bevorderen (bijvoorbeeld, suikertax, vleestax, vliegtax, hypotheekregelingen met energielabel effect etc.). Zoek verder uit hoe dit kan helpen.*
- *Ook diepere institutionele oorzaken van ecologische problemen worden niet langer uit de weg gegaan, zoals te zien is in b.v. acties rond grote voedselproducenten; campagnes tegen het gebruik van fossiele brandstoffenreclames of -subsidies; de discussies rond de noodzakelijke hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, of in de verkenning van nieuwe economische modellen. Doe mee.*
- *Werk nog meer samen. Heb normale, inhoudelijke gesprekken over verschillen van inzicht. Er is groeiende aandacht voor nieuwe samenwerkingsmodellen. Productievere samenwerking kan door iedereen nog veel actiever worden opgezocht.*

Wat kan Europa toevoegen:

- *De EU heeft haar Green Deal, en steunt het grote FIT-for-55 programma voor een groene transitie als basis*
- *De EU kan helpen versnellen door haar subsidiebeleid kritisch door te lichten en door investeringen en fondsen nog gerichter te markeren voor groene transities,*
- *De EU heeft een schaal om gericht 'productie voor beter klimaat' te bevorderen: b.v. isolatie-golven, nieuwe energievormen, andere voedselproductie. Allerlei ook lokale en nationale adviesorganen geven veel handvatten.*
- *De EU kan kennis- en educatiecampagnes lanceren en ondersteunen,*
- *De EU kan een grote rol spelen bij het op een rechtvaardige manier uitvoeren van klimaatmaatregelen en de klappen helpen opvangen bij mensen voor wie de veranderingen niet betaalbaar zijn.*

ATELIER 3 – NAAR BREDE VEILIGHEID | TOWARDS BROAD SECURITY

***We wonen inmiddels met meer dan 8 miljard mensen op aarde. We zijn meer dan ooit verbonden door economische en technologische banden en kunnen in zeer hoge snelheid communiceren. Maar daardoor neemt ook de onrust toe. We zien spanningen oplopen rond klimaatveranderingen in al hun consequenties. Ook de roep om gelijke rechten zwelt op allerlei plekken aan. Zoals de recente CoVID-19 pandemie liet zien: veel mensen voelen zich niet aangehaakt, niet erkend in hun bestaan. Sociaaleconomische en sociaal-culturele ongelijkheden blijven hardnekkig aanwezig, maar worden steeds minder geaccepteerd. Sommige oude instituties kraken in hun voegen. Ze kunnen de uitdagingen van de nieuwe wereld ternauwernood meer aan. Sommige regiems vallen bij gebrek aan beter terug in autocratische patronen. Ze zetten de waarden van vrijheid en gelijkheid, en de agenda's van een menswaardig bestaan onder druk. We zien nu ook in Europa oorlogen die we op dit continent niet meer voor mogelijk hadden gehouden. De effecten van de huidige oorlog in Oekraïne op de mondiale verhoudingen zijn grimmig, zelfs al lijkt men in Europa nog steeds overwegend ferm te willen staan voor een gezamenlijke verdediging van vrijheid, sociale rechtvaardigheid, gelijkheid. De polarisaties groeien echter ook hier**.

Veiligheid in zo'n context is een complex begrip. We zullen 'veiligheid' in veel bredere zin moeten gaan begrijpen. Veiligheidsdiscussies dekken alles van harde militaire 'security' en defensie, tot brede noties van 'bestaanszekerheid'. Noties van veiligheid moeten nu - onder de dreigingen van ecologische afbraak en sociaaleconomische spanningen - opnieuw worden gedefinieerd. Sommige mensen geven veiligheid een negatieve lading: 'Veiligheid is de afwezigheid van gevaar'. Anderen hanteren een meer positieve definitie. Veiligheid associeert dan met 'vrijheid', 'bestaanszekerheid', 'vertrouwen', 'sociale samenhang', 'sociaal contract', 'pluralisme', 'voorspelbaarheid'. Echt veiligheidsbeleid op het Europese continent verdient een bredere verkenning van wat de onzekerheid nu voedt. Mensen zoeken een meer positief veiligheidsbeeld en manieren om die bredere veiligheid te bereiken.

Werk aan de winkel:

- *Verken actief en collectief hoe we ruimte kunnen scheppen voor iedereen als basisvoorwaarde voor een waardige toekomst*
- *Werk aan een vernieuwd sociaal contract dat voor onze tijd geschikte, praktische antwoorden biedt voor de basale noden van mensen en bestaanszekerheid, en praktisch maakt hoe we ervoor zorgen dat ieders welzijn kan worden gediend*
- *Verken concrete suggesties voor een rechtvaardige verdeling van schaarse middelen en ontwikkel praktische antwoorden om ongelijkheden te bestrijden.*
- *Maak dat publieke voorzieningen naar behoren functioneren*
- *Pleeg extra inzet voor behoud van de rechtstaat en het versterken van instituties die rechtsgelijkheid verdedigen*
- *Bekijk militaire inzet en samenwerking in lijn met bovenstaande bredere veiligheidseisen.*

ATELIER 4- FINANCE FOR THE FUTURE | FINANCIERING VOOR DE TOEKOMST

De financiële wereld - in al haar schakeringen - is van enorme invloed op ons dagelijks reilen en zeilen. Is de financiële wereld proactief genoeg in het scheppen van vernieuwende financiering voor de grote noodzakelijke ecologische, economische en democratische transities van nu? Staan we aan de vooravond van een fundamentele nieuwe doordenking van onze economische en financiële orde? Gaan we voor andere groei- en financieringsmodellen, of zelfs voor degrowth/post-growth om ecologische balansen te herstellen? De financieringsvragen rond grote transities, zoals rond klimaat, krijgen enorm veel aandacht. Ze blijken echter weerbarstig omdat fundamenteel nieuwe toekomstfinanciering stekr verenigde en internationale inspanningen vereist. Ze gaan niet louter over financiële modellen maar raken ook aan kwesties van goed bestuur (governance). Er wordt veel geïnvesteerd. Maar nog te vaak wordt gehandeld vanuit een korte-termijn visie, met louter een blik op snelle winsten en rendementen. Initiatieven om een meer duurzame omslag te bewerkstelligen, zoals b.v. een inzet op een echte Corporate Social Responsibility agenda, hebben nog maar beperkt effect. Wat vertelt het voorbeeld van de initiatiefwet Verantwoord en Duurzaam Ondernemen ons, als bedrijven dreigen het land te verlaten als zo'n wet erdoor komt?

We moeten fundamenteel herijken: onze modellen van analyse, onze beelden, acties, instituties, in instrumenten voor politiek en beleid moeten opnieuw tegen het licht worden gehouden. Er lijkt voldoende geld te zijn. Maar is er ook voldoende geld voor vernieuwing? Vooralsnog wijzen veel spelers in de financiële sector en de economie, waar het gaat om financiering voor een duurzame toekomst, meestal eerst naar elkaar. De financiële sector lijkt niet heel proactief als het gaat om meer fundamentele veranderingen. Ook grote bedrijven voelen de druk om aandeelhouders uit de wind te houden. Sommige bedrijven willen wel bewegen maar beroepen zich op moordende concurrentie, gebrek aan kennis, of te weinig transitiemiddelen als excuus om niet sneller te bewegen. Ze wijzen naar een onbetrouwbare overheid met een onduidelijke koers, of geven level-playing field angsten aan om weinig te veranderen. Stabiele equity financiering voor verduurzaming is er nog niet zo veel. Welke vormen van innovatieve financiering lijken wel kansrijk voor de komende jaren? Bieden crowdfunding methodes, publiek-private samenwerking, blending (mix van leningen en equity), of andere vormen van financiering burgers (en bedrijven) een kans?

Werk aan de winkel:

- *Verandering vindt eerder plaats met wat druk van buiten. Hiervoor zijn systeemkennis, uithoudingsvermogen en methoden waarin je niet chantabel bent van het grootste belang.*
- *Allerlei partijen (bedrijven, burgers, private fondsen, de politiek) hebben deelverantwoordelijkheden voor de financiering van de toekomst. Bekijk die verantwoordelijkheden veel meer als een samenspel. Onderzoek de financiële wereld opnieuw als een dynamisch systeem.*
- *Licht de maatschappelijke verantwoordelijkheid van alle spelers opnieuw stevig door. De financiële sector kan niet alle transities betalen. Breng de huidige en gewenste*

verantwoordelijkheden van iedere speler in de financiële wereld veel duidelijker in kaart zodat mensen weten wat er wel kan.

- *Banken hebben een verantwoordelijkheid om de juiste dingen te financieren en rendement en risico's te wegen. Banken hebben echter ook een maatschappelijke rol en kunnen zich niet louter verschuilen achter hun 'niet-politieke' positie om niet steviger in vernieuwing te investeren. Geef dit sterker aan.*
- *Ook de overheid kan niet wegduiken voor haar regulerende taken.*
- *De Corporate Social Responsibility Directive legt duidelijke verantwoordelijkheid bij bedrijven voor integraal rapporteren over hun sociale impacts.*
- *Werk aan vergroting van transparantie. Maak zichtbaar voor burgers hoe de financiële sector wel kan veranderen en welke keuzes, ook van burgers, daarin van belang zijn.*
- *Dwing meer openbare verantwoording af. Maak duidelijk welke argumenten – zoals 'trickle-down economics' of 'level-playing field' – vaak onterecht worden gebruikt om niets te hoeven doen aan de status quo.*
- *Maak scenario's en stel b.v. prijzen vast op basis van oplossingen: shared assets. Voer de druk op de politiek op, b.v. rond waar noodzakelijke investeringen nu niet gedaan worden vanwege marktimperfecties. Adresseer die.*
- *Verken de nieuwe economische modellen die nu op vele plaatsen gepresenteerd worden onder het hoofdje 'postgrowth'. Kijk niet alleen naar 'groei' maar ook naar 'geluk (well-being)' als maatstaf van verbetering en pas je maten erop aan. Onderzoek welke prikkels het meest geschikt zijn om zo'n well-being economics te bevorderen.*
- *Kijk opnieuw naar de rol van de overheid. De politiek heeft veel instrumenten in handen en kan veel meer het voortouw nemen: via inkomensbeleid, met belastingen. De overheid kan betere regels voor verandering ontwikkelen en goede voorlichting verzorgen over wat er wel al kan.*
- *Kijk met een ander oog naar staatsschuld. Kijk b.v. meer in detail naar hoe de schuld is opgebouwd (waarin wordt geïnvesteerd met het geleende geld). Differentieer hierin.*
- *Maak meer duidelijk hoe burgers en kleinere bedrijven verstandig kunnen investeren, ook op een grotere schaal. Benader zelf de overheid met plannen. Zie de overheid ook deels als aandeelhouder.*
- *Kijk bij grote investeerders, zoals pensioenfondsen, hoe zij als lange termijn beleggers kunnen optreden met investeringen voor een duurzame transitie. Werk als burgers bijvoorbeeld via 'transitiecollectieven', die zelf aandeelhouder worden om de koers van bedrijven mee te bepalen.*
- *Zet het transities, de ideeën, methoden, experimenten en praktijken die al wel gaande zijn, plus de partijen die wel willen meedoen in transitiewerk veel meer in de schijnwerpers: met enkele positieve voorbeelden, zoals:*
  - *De Inzet op eerlijk prijzen en belastingregimes rond duurzame investeringen*
  - *De nieuwe fondsen voor transitie in het bancaire systeem (EIB, Invest NL)*
  - *De groei van specifieke lokale coöperatieve financiering van b.v. energie en voedsel*
  - *Het verduurzamen van de hypothekenwet als middel om de energiekosten te drukken*
    - *Allerlei crowdfunding initiatieven voor projecten voor burgers (helaas vaak nog wel te kleinschalig)*
    - *De stijgende aandacht voor het achterblijven van het MKB bij het grootbedrijf waar het duurzaamheidsfinanciering betreft.*

Wat kan Europa toevoegen?

- *Europa kan door haar omvang investeren op grotere schaal mogelijk maken.*
  Europa heeft daarin echter nog wel een lange weg te gaan. Overal in Europa zijn producten die niet duurzaam zijn, nog steeds echt goedkoop. In de Conferentie over de Toekomst van Europa: zat maar 1 instrument voor financieren van de toekomst: via de financiële markten.
  Europa kan ernaar streven haar geldstromen beter te richten op waar ze nodig zijn voor duurzame transities.
- *Het Herstel en Veerkrachtsfonds (RRF post-CoVID19 heeft een interessant mechanisme dat EU-giften en leningen afhankelijk maakt van bepaalde hervormingen, b.v. op het gebied van klimaat. Dat mechanisme is echter moeilijk aan gewone mensen uit te leggen. Het RRF heeft als doel de economie te stimuleren; echter, de NL-economie b.v. heeft geen klassieke stimulans nodig maar iets anders. Ook is de controle op het mechanisme een uitdaging. De Europese Commissie heeft een controlerende taak ten aanzien van het RFF, maar niet altijd voldoende competenties om effectief te kunnen controleren.*
- *Europa kan helpen verbinden: Er zijn voldoende uitvoerbare projecten nodig om in bepaalde transformaties te kunnen investeren op een zekere schaal*
- *Europa kan ook iets doen aan de disbalans in lobby. Banken lobbyen sterk bij het maken van wetgeving, niet altijd zijn andere partijen even sterk in lobby. Europa kan die andere geluiden actief opzoeken.*

ATELIER 5 - DE ROL VAN KENNISCENTRA, KUNST, CULTUUR, DESIGN, FILM, THEATER, DEBATFORA, MUSEA, KRITISCHE MEDIA EN ANDERE CREATIEVE PARTIJEN ALS WEGBEREIDERS VAN DE TOEKOMST

We kennen op het Europese continent een rijkgeschakeerd landschap aan culturele instellingen, kennisinstituties, en publieke fora. Scholen en universiteiten, kunstinstellingen, designplatforms, musea, theaters, filmhuizen, debatcentra, media en andere creatieve plekken verbinden mensen in allerlei gezamenlijke reflecties op onze samenleving en op de toekomst. Veel mensen nemen deel aan zulke creatieve omgevingen. Hoe zien zij hun vitale betekenis? In hoeverre voelen we ons zelf mede-wegbereider van een duurzame, rechtvaardigere toekomst? Wat kan in dit dynamische landschap van vitale, creatieve relaties en oefenruimtes worden gestimuleerd en versterkt, ook in Europa?

Werk aan de winkel:

Schep en koester de creatieve plekken voor open interacties:

- *Als antwoord op de onzichtbare honger naar kennis, verbeelding en verbinding*
- *Als oefenruimtes: om te creëren, ervaren, vertalen, dealen met verschil, verkennen van toekomsten en die tastbaar maken*
- *Voor het scheppen van duurzame connecties en coalities voorbij losse initiatieven*
- *Voor serieuze communicatie en connectie*
- *Voor creativiteit en experimenteren, falen is ook leren*
- *Om mensen dingen te laten ervaren en zo effectiever te communiceren.*
- *Voor het vullen van waar momenteel de 'institutionele 'gaten' vallen*
- *Om onze 'common ground' weer te vinden*
- *Om diversiteit te vieren*
- *Als plekken om de waarheid te zeggen, zo vaak als je kunt*
- *Om bestaansonzekerheid te verminderen en verwijderen*
- *Om risico's te kunnen nemen.*
- *Als verbindingsplaats tussen instituties en makers*
- *Om te bouwen aan onderling vertrouwen*
- *Om meer mensen stem te geven*
- *Om creatief leren te versterken*
- *Om nieuwe dingen uit te proberen en situaties te simuleren (WE-MEP model European Parliament)*
- *Om de grote informatiehoeveelheden te stroomlijnen, te filteren, en context uit te leggen.*
- *Als kenniscentra: voor valorisatie van wetenschappelijke kennis met creatieve middelen*
- *Als filter in de brij van informatie*
- *Als gezamenlijke reisplek, om nieuw samen doen te oefenen*
- *Als diorama om nieuwe toekomsten te zien.*
- *Als plek om nieuwe creatieve toepassingen uit te testen.*

- *Als plek om nieuwe culturele normen te stimuleren door art, b.v. duurzaamheid langzaam in het zorgbeleid krijgen. Of Postgrowth Nederland boek: mooie links, evenementen en verbeelding*
- *Met kunsten om dingen zichtbaar te maken, te helpen ervaren, om dingen mee te maken, scenarioschrijvers, met kunst als duider en vertaler tussen verschillende rollen*
- *Als transformatieruimten*
- *Als ontmoetingsplek van wetenschap en kunst*
- *Om hearts and minds te verbinden*
- *Als plekken waar mensen uit kennisinstellingen, media, kunsten elkaar en anderen kunnen enthousiasmeren: door samen dingen te doen en ervaren*
- *Als bruggenbouwers tussen individuen binnen bestaande instellingen en nieuwe bewegingen (vertalen en verhalen wat in de samenleving leeft)*
- *Als hulp bij het opnieuw betrekken van afgehaakte of niet betrokken groepen*
- *Als plekken die iets tastbaar maken en verbeelden.*
- *Als plekken die het onbekende omarmen, ook buiten de systemen bewegen.*
- *Als plekken voor kleine interventies met ripple effect*
- *Als plekken voor nieuwe verhalen /new narratives*
- *Als plekken die verschillende perspectieven verbinden (burgers, policy makers, ambtenaren)*

Wat kunnen we nog verder versterken:

- *Breng mensen samen in echt gesprek. Faciliteer mogelijkheden voor dialoog tussen groepen mensen die elkaar te weinig spreken*
- *Werk de nieuwe verhalen verder uit: b.v. over degrowth, planetary boundaries, social justice, over mogelijkheden tot samenwerking in plaats van louter competitie*
  Bijvoorbeeld: Stop de disconnect tussen internationale klimaatdenkers and lokale businesses, landbouw: #stopthefoodfight.
- *Beweeg van een nadruk op 'publiek-private samenwerking' naar een nieuwe nadruk op 'publiek-civiele samenwerking'*
- *Breng politiek en dagelijks leven weer dichter bij elkaar.*
- *Versterk gemeenschappen. Denk na over de nieuwe vormen van communities die op allerlei plekken al ontstaan: bijvoorbeeld in nieuwe coöperaties, of in een reeks van commons initiatieven*
- *Demystificeer technologie. Maak technologie weer dienstbaar aan mens en omgeving*
- *Werk aan nieuwe financieringsmodellen die aansluiten op wat hierboven staat.*

Positieve voorbeelden van creatieve oefenruimtes en initiatieven

Een kleine greep uit de talloze aansprekende voorbeelden genoemd in de Ateliers van plekken en initiatieven die ons nu al helpen te verbeelden, verbinden en vernieuwen:

- *De conflictvaardige stad*
- *Beter Buren, Mediation Amsterdam, Ombudsman*
- *Citizens Science*

- *Citizens Sensing en open data: 'Citizen sensing': mensen gebruiken allerlei sensoren (vaak goedkoop of zelfgemaakt) om de helpen data te verzamelen rond onderwerpen die men van belang vindt => platform voor het meten van de leefomgeving, open data*
- *Big data, Bias in AI*
- *Expeditie Deeltjesfysica, samen met theater (Theater Adhoc i.s.m. de band VLEK in Theater Ins Blau in een ode aan Wim Klein).*
- *IPBES praktische suggesties voor verandering lifestyle om biodiversiteit te behoeden*
- *Lokale energie coöperaties*
- *UNESCO transparent reporting*
- *A12*
- *Allerlei voorbeelden van serious games/gamification – bijvoorbeeld Bubble Games, Eindhoven Jeroen van Erp en Delft = Bouwen aan een betere samenleving doe je niet in je eentje (Froukje Sleeswijk Visser van de TU Delft e.a.)*
- *Allerlei jongerenparticipatie-in-burgerschapsinitiatieven.*
- *Ministerie van Justitie Netwerk van creatieven samen met veiligheidsbranche*
- *Key Enabling Methodologies (KEMs-NL) participatory innovatie*
- *De Waag: Planet B*
- *Allerlei interdisciplinary nieuwe leermethoden die de academie opbouwt: MOOCS.*
- *Vital Voices - Verzamelt debat instituten in post-Soviet Russia countries, voorbij 'oost-west' denken.*
- *Allerlei storytelling initiatieven: b.v. rond universeel inkomen*
- *Kantelpunt Europa*

Wat kan Europa toevoegen (of wat kunnen wij aan Europa toevoegen)?

- *Europa staat op 'gezonde afstand': dat geeft ruimte voor exploratie en pluriformiteit*
- *Europa wordt nu nog te vaak gecast als een economische grootmacht en geopolitieke waakhond die vooral kijkt en volgt wat China en de VS doen.*
- *Europa is echter veel meer. We zijn zelf Europa. We kunnen dingen beïnvloeden*
- *Europa is een mengelmoes: we kunnen veel meer creatieve ruimte scheppen, ook in de Europese instituties*
- *Europa kan veel meer lessen delen vanuit het mondiale 'zuiden'*
- *We kunnen opnieuw kijken naar hoe civiel weefsel in Europa kan worden versterkt, van lokaal naar internationaal*
- *We kunnen een realistisch beeld scheppen van wat Europese instituties op dit moment bijdragen. Maak beleidsmogelijkheden en initiatieven zeer duidelijk voor iedereen*
- *We kunnen de oude verhalen beter analyseren en nieuwe verhalen helpen scheppen/ Gebruik transition tactics om allerlei half verborgen regels en patronen te analyseren, te veranderen waar nodig en te verbeteren:* Identify, Breach, Bridge, Remove
- *Kijk opnieuw naar Europese sociale projecten, b.v. Europese dienstplicht, Europees basisinkomen*
- *Kijk opnieuw naar hoe Europa creatieve samenwerking slimmer kan steunen en financieren. Licht de arena voor onderzoek en designprogramma's en financiering voor civiele en artistieke partnerships door (Neue Bauhaus). Bestudeer de Europese steun aan het sociale weefsel, b.v. groepen die gemeenschappelijke doelen en belangen*

nastreven, zoals rond een sterke democratie, duurzaamheid, behoud van de planeet, solidariteit, groepen die vechten voor meer inclusie. Verbeter waar nodig.

- *Kijk opnieuw naar het Europese medialandschap: er is niet veel echt Europees medialandschap, heel weinig Europese talkshows.*

@Europese Beweging Nederland, 2023 – Van Heteren